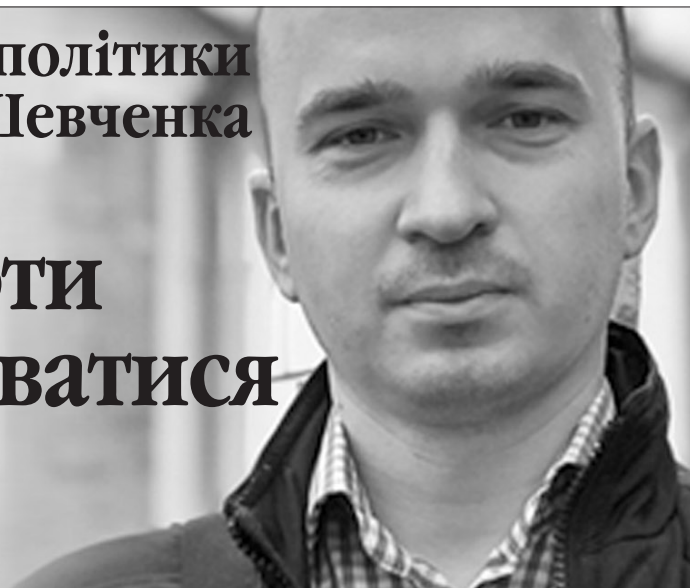


АКТУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю

Професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права КНУ імені Тараса Шевченка
Костянтин Задоя:

«І геноцид, і злочини проти людяності можуть інкримінуватися режиму одночасно»



Це те, без чого Україна ніколи не отримає суспільного спокою. Це те, без чого росія ніколи не зробить висновків. І це те, без чого Європа ніколи не збереже ані обличчя, ані ідентичності.

Покарання російського режиму, кремлівської верхівки, армії за злочини, які вони чинили в Україні. На момент, коли пишеться матеріал, світ вже побачив, що відбулося у передмістях Києва, і Україна завмерла в очікуванні, що вона побачить у Маріуполі.

Чи можна покарати злочинців. Про це ми говоримо з професором кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидатом юридичних наук Костянтином ЗАДОЄМ.

— Костянтіне, якою є процедура здійснення міжнародного правосуддя у випадку воєнних злочинів в Україні?

— Для України нині є тільки один варіант. Це здійснення міжнародного кримінального правосуддя Міжнародним кримінальним судом (МКС). Це єдиний постійний міжнародний кримінальний трибунал, який існує зараз у світі, і його юрисдикція визнана Україною.

Гіпотетично можуть створюватися спеціальні міжнародні трибунали для розгляду окремих ситуацій чи окремих справ. Але поки що таких трибуналів стосовно ситуації в Україні немає, тому залишається сподіватися виключно на Міжнародний кримінальний суд. Прокурором МКС вже розпочато попереднє розслідування ситуації в Україні, тепер відбуватиметься збір доказів щодо вчинення воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду. Хочеться вірити, що це не буде довгий процес. Далі Офіс прокурора МКС відбере певні справи, в рамках яких вони висуватимуть обвинувачення конкретним особам. Потім провадження перейде на етап обвинувачення, і прокурор МКС проситиме за результатами розслідування видати ордери на арешт конкретних осіб. Якщо ордери видадуть, то далі стоятиме питання про передачу цих осіб у розпорядження МКС. Коли вони будуть доставлені, тоді почнеться судовий розгляд.

— З чим співставні воєнні злочини, які відбулися в Україні, — Сребрениця, коли було вбито 8 тисяч людей? Убивство цивільних в Іспанії, у Герніці?

— Складно порівнювати. Бо, крім загиблих, є поранені, є люди, яких катували, є десятки тисяч людей, які просто залишаються без домівок і звичного способу життя. Можна точно

стверджувати, що на території України відбувається найбільш масштабне в Європі вчинення воєнних злочинів від часів конфлікту на території колишньої Югославії, але оскільки російське вторгнення триває, є ймовірність того, що у підсумку матимемо ситуацію гіршу за югославську.

— Вага міжнародних документів під час війни з РФ видається мізерною. Що можуть міжнародні організації та міжнародне право, коли йдеться про путіна?

Один із ваших колег написав, що всі чотири Женевські конвенції 1949 року застосовуються під час нового етапу збройної агресії РФ проти України, який розпочався 24 лютого 2022 року, тобто під час міжнародного збройного конфлікту. Тобто поводження з пораненими, з військовополоненими на полі бою, на воді, цивільними. А як розслідуватимуть злочини проти дітей?

— Треба розуміти, що здійснення міжнародного права залежить від людей. Якщо міжнародне право свідомо не виконується, то джерела проблеми не в ньому. Наприклад, Міжнародний кримінальний суд не має у підпорядкуванні жодного загону спеціального призначення, своїх збройних сил або збройних сил, які виконували б його вказівки і доставляли в розпорядження цього суду осіб, на яких вказує прокурор МКС.

Тобто МКС виходить з поваги до суверенітету держав. І ефективність його діяльності залежить від того, наскільки конкретна держава готова з ним співробітничати. Тому якщо, наприклад, видається ордер на арешт особи і треба, щоб особа опинилася в розпорядженні МКС, то це буде відбуватися через юридичні механізми співробітництва з конкретною державою. Але якщо ця держава не матиме політичної волі співробітничати, то зрозуміло, що Міжнародний кримінальний суд не буде в змозі суттєво вплинути на такий стан речей. Але треба розуміти, що по-іншому бути не може, оскільки кожна держава володіє суверенітетом, який МКС не може на свій розсуд скасувати або звужити. На мій погляд, конкретно з розслідуванням ситуації в Україні, коли дійде справа до того, що будуть видані ордери на арешт російських військовопосадовців, це вже буде вагомим результатом. Нехай і не в юридичній, та в політичній площині точно.

Насправді міжнародне гуманітарне право почало свою дію на території України не з 24 лютого, а, по суті, ще з 2014 року,

коли почалася окупація Криму. З точки зору міжнародного гуманітарного права, нічого нового для України 24 лютого не сталося, його дія не припинялася ні на хвилину.

А стосовно дітей, то міжнародне право не виділяє окремих воєнних злочинів, які б вчинялися щодо дітей, крім вербування дітей-солдатів. Однак діти, як і дорослі, що належать до числа цивільних осіб, однаковим чином захищені міжнародним гуманітарним правом. Тому вбивство, катування чи згвалтування дитини, вчинене у контексті збройного конфлікту, безумовно, є воєнним злочином згідно із сучасним міжнародним правом, просто ці діяння будуть переслідуватися як вбивство чи катування цивільної особи, а не як вбивство чи катування дитини.

— Кажуть, що наслідки війни можна трактувати або як воєнні злочини, або як злочини проти людяності, або як геноцид. Що дає Україні право трактувати як геноцид?

— Геноцид має різні форми, найбільш очевидною з них є вбивство, однак є й інші форми цього злочину, наприклад, створення життєвих умов, які спрямовані на те, щоб група людей повністю або частково припинила своє існування. При цьому для відповідальності за геноцид у цій формі достатньо, щоб такі умови було створено, але не обов'язково, щоб хоча б одна людина внаслідок цього померла. Однак основна ознака геноциду — це мета повного або часткового знищення національної, етнічної, расової або релігійної групи. Не будь-якої групи, а лише однієї з цих чотирьох. В українській ситуації, принаймні на перший погляд, є ознаки наміру знищення національної групи. Проблема зі встановленням геноцидальної мети, як і будь-якої іншої злочинної мети, полягає у тому, що ми не можемо заглянути в голову іншої людини і значним чином можемо судити про її наміри через призму подій, які об'єктивно сталися, через вчинки цієї людини. Тому якщо російське вторгнення в Україну супроводжується масовими вбивствами людей, які належать до однієї національної групи, тобто відбуваються вбивства тисяч українців, — це вагомий доказ на користь того, що все це не збіг обставин, а що за цим стоїть намір знищити українців як національну групу. Наскільки я розумію, то саме цим керується керівництво нашої держави та правоохоронці, коли роблять заяви про вчинення геноциду проти українського народу. Можливо, у майбутньому це можна буде підтвердити

показами яких-небудь свідків з російського істеблішменту або документами.

Згідно з міжнародним правом, одні й ті самі події можуть кваліфікуватися і як воєнні злочини, і як злочини проти людяності, і як геноцид. Принаймні такою була практика міжнародних кримінальних трибуналів, які вважали, що так звані контекстуальні елементи, які відрізняють ці злочини від «загальнокримінальних», не виключають один одного. Для воєнного злочину визначальним є те, що певне діяння, наприклад убивство цивільного, вчиняється в контексті збройного конфлікту. Для злочинів проти людяності контекстуальним елементом є вчинення діяння, того-таки убивства, в межах широкомасштабного або систематичного насильства. Контекстуальним елементом геноциду є його мета, про яку я вже казав. Тому якщо, наприклад, під час збройного конфлікту відбувається вбивство цивільного, і при цьому це вбивство є частиною широкомасштабного або систематичного насильства та вчинене з метою знищити, скажімо, національну групу, то є підстави казати, що той, хто вчинив вбивство за таких обставин, одночасно відповідальний і за воєнний злочин, і за злочин проти людяності, і за геноцид.

— На вашу думку, швидко ми почали це розслідування? Тобто швидко запрацював МКС?

— У певному сенсі з розслідуванням в Україні склалася безпрецедентна ситуація, тому що Україна визнала юрисдикцію МКС ще на початку 2014 року стосовно злочинів проти учасників Революції Гідності, потім, у 2015-му, щодо всіх подій, які почалися з лютого 2014 року. У 2020 році колишня прокурорка Міжнародного кримінального суду наприкінці своєї каденції звернулася до Палати з попереднього розслідування, аналогу українського інституту слідчого судді, з тим, щоб Палата надала їй дозвіл на початок повноцінного розслідування. І такий дозвіл на момент 24 лютого так і не було надано. Карім Хан, новий прокурор МКС, вдався після 24 лютого до цікавого кроку. Він закликав держави-учасниці Римського статуту, щоб вони передали на його розгляд українську ситуацію. Коли понад 40 держав зробили це, він невідкладно почав попереднє розслідування ситуації в Україні 2 березня. Згідно з попередньою практикою МКС, коли держава, яка не ратифікувала Римський статут, визнавала його юрисдикцію, як це зробила Україна у 2014 та 2015 роках, питання про те, чи почнеться попереднє роз-

слідування відповідної ситуації, вирішувалися в межах дискреційного повноваження прокурора МКС приймати рішення про початок розслідування. Однак, згідно з Римським статутом, прокурор у такому разі має одержати згоду Палати з попереднього розслідування. Саме таким шляхом й рухався розгляд заяв України про визнання юрисдикції МКС. Однак, з іншого боку, якщо певну ситуацію на розгляд МКС передає держава-член Римського статуту, то прокурор може почати попереднє розслідування такої ситуації без згоди Палати з попереднього розслідування. Тому коли прокурор МКС закликав держави-члени Римського статуту передати йому на розгляд ситуацію в Україні, а держави на це зреагували, прокурор зміг обійти процедурний бар'єр для початку попереднього розслідування. Тим самим сталося істотне відхилення від попередньої практики МКС щодо розгляду заяв держав, які визнають юрисдикцію суду без приєднання до Римського статуту.

Коли у межах такої доволі консервативної установи як МКС так раптово змінюється процедурний шаблон, це є свідченням важливості ситуації в Україні для Офісу прокурора МКС.

Тому, на мій погляд, є всі ознаки того, що Офіс прокурора робитиме все від нього залежне, щоб провести розслідування швидко та ефективно. Але, звісно, не все залежатиме від нього. Зрозуміло, що вони зберуть докази на території України без, очевидно, якихось надзвичайних проблем у співпраці з органами влади України і, можливо, у співпраці з іноземними державами, але ж проблеми виникнуть, коли згодом справа дійде до пред'явлення обвинувачень, видачі ордерів на арешт, оскільки все або майже все залежатиме від готовності РФ співпрацювати з МКС...

— Чи зможе МКС надати можливість витягнути з РФ репарації за рахунок арештованих активів?

— У цьому питанні на МКС не варто розраховувати. Згідно з Римським статутом, суд може призначати покарання у вигляді штрафу та конфіскації доходів, одержаних від злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКС. Однак одержані внаслідок виконання цих покарань кошти суд, згідно зі Статутом, може передавати лише у Цільовий фонд підтримки потерпілих та їхніх родин.

Лана САМОХВАЛОВА,
Укрінформ

Надруковано зі скороченнями

ДУХОВНЕ КОЛО

Священник Роман Курах:

«Українці зараз стоять перед хрестом і дивляться, як розпинають наш народ»

Саме так змалював теперішній історичний момент отець Роман КУРАХ — один з найхаризматичніших священників та ораторів на Закарпатті (отець Роман — викладач Святого Письма в Ужгородській вищій духовній семінарії, катехит, служить у кафедральному соборі міста Ужгород, вчився в Любліні та Римі).

— Почнімо із запитання, яке, напевно, у перші дні війни посилав у небо кожен українець, а саме: «Боже, за що? За що нам це вселенське зло? Чому ти це допустив?» Чи ставили ви це запитання? Або ж чи чули його від вірників — разом із проханням дати якусь відповідь?

— Ставив. І чув. Відповідь не є однозначною, а багаторівневою і багатовекторною. Відповідь на це питання є також тайною. Тому що ми торкаємося тайни пасхальної, а вона є тайною Христа, де хрест є символом страждання, болю і смерті. Ми зараз так, як учні і Матір Христа, коли вони стояли під хрестом, на якому помирав Ісус. Вони ридали, бо бачили страшні муки, вони були люди, і їхні серця кровоточили так само, як наші сьогодні. Кровоточить Україна, кровоточить тіло нашого народу. На різних рівнях — на фізичному: усі ці смерті, усі розтерзані люди в містах, у бомбосховищах, ті, які вже втратили своїх рідних, ті, які втрачають далі... І на духовному рівні теж: дивитися на це дуже боляче. Багато людей здорово-мислячих (бо є й інші, ми знаємо), людей доброї волі мають чимало запитань зараз — до Бога, до церкви... І часом є такі, на які я сам ще не маю відповіді — кажу щиро. Так, як Богородиця, як Іван, коли стояли під хрестом — вони теж не мали відповіді. Бо перед обличчям страждання є мовчання. Бо ми зараз досвідчуємо своє безсилля. Безпорадність. На різних рівнях. Ми досвідчуємо свої ліміти, ми, весь наш народ — на фізичному рівні: знищується інфраструктура, міста, люди... І на рівні душевному, бо психіка захищає себе, і захисна реакція включається, коли блокується біль, аби це витримати (потім знадобляться цілі команди, аби виводити людей із цього стану). Духовні ліміти у тому, що ми ставимо ці запитання: Господи, ти допускаєш це, ти не зупиняєш це, ти спостерігаєш, ведеш цю історію...

У цьому досвіді безсилля на різних рівнях мені особисто дуже допомагає Богородиця й Іван, жіноч-мироносиці, які стоять під хрестом і бачать, як кровоточить Ісус, як він від болю корчиться, задихається...



Фото Укрінформ

— Тобто ви наводите таке порівняння, що ми, наш народ зараз — стоїмо під хрестом?

— Так, а навіть частина народу і висить на хресті! Це ті, хто зараз є у Маріуполі, хто у бомбосховищах, хто втратив рідних — вони просто кровоточать, а ми безсилі і дивимось на їхні муки... Як Марія під хрестом. Їй же можна було тоді щось кричати, доказувати, мстити, але вона цього не робила. Мене завжди торкала її постать під хрестом, яка стоїть, вдивляючись у смерть свого сина, пропускаючи це страждання через себе (так сьогодні матері, які плачуть над своїми синами, а я ховав загиблих на війні, спілкувався з матерями, що стоять над їхніми гробами, а скільки ще чекають на убитих синів). І от це стояння — не просто фізичне, це було духовне стояння. Вистояти духовно перед обличчям страждання — це величезна зрілість. Це не слабкість! Вистояти і не озлобитися серцем, не впустити в себе демона, духа ненависті, непростення, оце чорне осудження, ненависть...

— Хочете сказати, що ця війна нам для того, аби дати можливість проявитися найкращому, що у нас є?

— Саме так. Бо коли родяться святі, велети духу? Саме у такі важкі часи! Подивіться на Дру-

гу світову — великі святі родилися в концтаборах. Наприклад, Максиміліан Кольбе — коли німці визначали десяткох на муки голоду, він сказав, що готовий померти за одного із тих десяткох. І його було замучено голодом. Таке саме було в радянському часі в ГУЛАГу — це було з одного боку пекло, де відбувалася повна деградація людської особи, а з другого — місце, де родилися великі святі і мужі віри. Той же Йосип Сліпий, єпископ Микола Чернецький, Олександр Хіра... Це був час, коли у нас на Закарпатті об'явив себе Теодор Ромжа (канонізований і визнаний святым греко-католицької церкви України — авт.). Кароль Войтила, Папа Іоанн Павло II, який пережив два режими: фашистський і комуністичний, він знав, що таке вистояти в тому часі. Цілий список є таких людей, які в ті чорні часи готові були ризикнути з Христом. Тому в духовному сенсі такі історичні моменти є дуже цінні!

— Ми зараз уже маємо таких велетів духу з народу: той же дядько Микола з Бучі, лікарка, яка місяць в окупації лікувала своїх сусідів...

— ...воїни, які жертвують собою, ті люди, що під кулями в Маріуполі біжать і набирають воду, аби донести іншим у бомбосхо-

вище. Ті, хто під кулями відновлюють інфраструктуру, електрику, воду, газ, залізницю... Погляньте на них! Вони готові ризикувати життям заради інших. Це є Люди з великої букви!

Ситуація, яку ми зараз проживаємо, схожа з хресною дорогою Ісуса. Ісус показав, як можна достойно жити, достойно страждати і достойно помирати. Цей час різко показує усю гаму кольорів — що є чорне, що біле, що червоне. Бо в щоденному житті усе видається сірим, кольори змішані.

— У чому сила цих велетів духу?

— Їхня сила у тому, що таких людей не можна обдурити. Ні зараз, ні потім, після закінчення війни. Вони завжди називатимуть речі своїми іменами, якщо зло, не переможене любов'ю, повернеться під іншою маскою, вони його впізнають. І назвуть злом.

— Зараз більшість із нас живе зі зціпленими зубами. Такий стан, коли майже нема емоцій, тільки злість, бо це дає силу триматися. Скажіть, де в цій пітьмі знайти ту любов, якою можна перемогти зло?

— Скажу вам, як живу я. Уже роками. Бо, як усі ми, вже пережив Майдан, і анексію Криму, і війну в 2015 році. Це пройшло через мене, я не з заліза. Мені

в цій тайні хреста (а хрест завжди пов'язаний із болем, зараз це біль Бучі, Ірпеня, Маріуполя і цього болю буде ще більше, бо ми бачитимемо інші жахіття) що відкрилося? Яка стратегія демона? Мені дуже допомагає це зрозуміти Книга Одкровення, Апокаліпсис, книга, повна світла і надії. Найперше вона вчить сприймати те, як ми рухаємось. Не з точки А в точку Б — від народження до смерті. А навпаки. Я дивлюся на життя саме так, що я уже є громадянином неба (через таїнство хрещення, покаяння, євхаристії, через стягання Духа Святого). Так, насправду, я вже є вдома. Просто іще тимчасово тут, на Землі, як гість, як паломник, але я вже є в небі, я уже є точці Б. А там будуть люди, які прощають, які благословляють, які примирилися на землі з Богом, із собою, з іншими людьми. Які дозволили себе формувати на Землі Господу через тайну хреста, болю і страждання.

І тому якщо так на це дивитися, ми в Ісусі вже є переможці. Війна виграна. Есхатологічна війна. Христос, що описаний як агнець на білому коні, уже переміг великого червоного дракона і двох звірів, що йому служать. Це ті звірі, обличчя яких ми сьогодні бачимо. Один виходить із води, а другий — із суші. З води — це вся сила військово-фінансово-політична,

на якій тримаються тоталітарні системи. А з іншої — це фальшивий пророк, це релігія. Бо з церкви можна зробити релігію. Це те, що, до речі, зробили в росії, де церква мала б сказати слово зараз, виступити, осудити це зло, цей напад, а вона навпаки мовчить. А не мала б мовчати. Мала б бути голосом сумління народу.

Тому війну ми виграли. Йде просто ще битва. Битву можна програти, бо часом демон її виграє.

Чому так люте великий червоний дракон? Бо він має дуже мало часу. Бо людське життя дуже коротке, 80 років це ніщо.

І тепер — як у цій дійсності я живу? Я дивлюся із цієї точки Б у точку А очима того, хто переміг. Християнин не програє. Він отримує досвід. Тому перша важлива річ у тому, що ви питали: як не потонути в ненависті — це стратегічно дивитися, куди ми йдемо, де наша ціль.

Друга важлива річ — це усі ці рани, біль, яким зараз сповнена наша душа, віддати Христу. Церква навчила мене з'єднувати мої рани із ранами Христа. Ранами Ісуса зцілюємося ми, каже апостол Павло, а нашими ранами зцілюються інші люди. І тому коли я бачу, що в мені запускаються якісь деструктивні механізми — злоби, ненависті, агресії, я кажу: Господи, цей біль я приношу тобі, заberi його від мене, а мені дай твій мир, силу, Духа твого святого, щоб я виріс як людина, а не zdegradував, як особа. Щоби в іншій людині я бачив Христа.

— Як можна бачити Христа в тому, хто прийшов тебе грабувати, гвалтувати і вбивати?

— Не кажу, що кожен має робити так, як я. Я говорю про свій досвід, про те, як живу, щоб не озлобитися.

І третя важлива річ, щоб не потонути в пітьмі. Це суд. Ворогів треба віддати на суд Ісусу. Ти воздай їм, Господи, а не я воздам. Бо людська справедливість і Божа справедливість — різні речі. Бо Отець Небесний на всі гріхи людства відповів справедливо. Як? Пасхою свого Сина. Він так полюбив світ, що дав Сина свого єдиного — він був готовий убити Сина, аби ми жили.

У цьому житті все є дуже просто: за все платиться. Тільки хтось має заплатити за те, щоб жили інші.

— Тобто зараз світу платимо ми, українці?

— Наша така місія. Я так бачу. Ми платимо, щоб інші могли жити. Щоб Європа могла жити. Щоб ми також могли жити!

Тетяна КОГУТИЧ,
Укрінформ
Надруковано
зі скороченнями